

Factsheet eerstelijns gezondheidszorg/public health

November 2011

Vroegsignalering en kortdurende interventies tegen problematisch alcoholgebruik: ons een zorg!

Overmatig alcoholgebruik kan ongemerkt overgaan van incidenteel gebruik naar gewoontegebruik of problematisch gebruik. Veel probleemdrinkers ervaren zelf nauwelijks negatieve gevolgen door hun alcoholgebruik, of leggen geen verband tussen alcoholgebruik en hun lichamelijke en psychische klachten. Hulpverleners kunnen hun patiënten wijzen op de negatieve gevolgen van problematisch alcoholgebruik. De praktijk wijst uit dat mensen het prima vinden als bijvoorbeeld de huisarts vraagt naar het alcoholgebruik. Vroegsignalering en korte interventies tegen problematisch alcoholgebruik in de eerstelijns gezondheidszorg zijn **bewezen effectieve en kosten-effectieve methoden** tegen overmatig alcoholgebruik. Door vroegtijdige herkenning kan niet alleen lichamelijke en sociale schade, maar ook ontwikkeling van alcoholmisbruik en alcoholafhankelijkheid worden voorkomen. De meest doelmatige én effectieve manier van vroegsignalering is **screening** met vragenlijsten. Hiermee kan met enkele vragen een grote groep mensen worden bereikt. Hierbij is **5 tot 10 minuten advies** effectief gebleken om het alcoholgebruik naar een verantwoorde norm te reduceren. Dat kan worden uitgebreid met cognitieve gedragstherapie en motiverende gespreksvoering. Maar ook het gebruik van zelfhulpboekjes of doorverwijzing naar zelfhulpprogramma's op internet zijn werkzame methoden om het alcoholgebruik omlaag te brengen. Er zijn verschillende online behandelingen (**e-health**) beschikbaar, waarvan de effectiviteit is vastgesteld. Patiënten blijken het vaak prettig te vinden om in een 'anonieme' omgeving te kunnen worden behandeld. Bij constatering of vermoedens van alcoholafhankelijkheid kan verwezen worden naar verslavingszorg.

In de eerste fase van het PVA (2005-2007) zijn verschillende producten voor vroegsignalering en kortdurende interventies bij problematisch alcoholgebruik in de nulde en eerste lijn ontwikkeld.

Producten:

- [NHG-Standaard Problematisch alcoholgebruik](#)
- [NHG Patiëntenbrieven](#)
- [Programma voor individuele nascholing \(PIN\)](#)
- Screeningsvragenlijst (5-shot) in HIS
- [NHG-Patiëntenfolder Alcohol:](#)
- [Landelijke Eerstelijns SamenwerkingsAfspraak Stoornissen in het gebruik van alcohol \(LESA\) van NHG en Vereniging Verslavingsgeneeskunde Nederland, 2010](#)
- [Basisprogramma Vroegsignalering alcohol \(LSP/Trimbos\)](#)
- [Handleiding Alcoholconsultatie](#)

Tijdens de tweede fase (2008-2010) zijn deze toegepast in 6 regionale implementatieprojecten in samenwerking met ROS'en, GGD'en en verslavingszorg. Deze 6 pilotprojecten worden kort beschreven. In fase 3 (2011-2012) zal het accent liggen op structurele implementatie en borging.

Lessen pilotprojecten

Deskundigheidsbevordering is een goed startpunt voor het stimuleren van vroegsignaleren (ook in het kader van leefstijl) door huisartsen.

- Onderzoek voorafgaand het draagvlak en doelmatigheid van projecten en betrek doelgroep voor aanvang van het project al bij de geplande activiteiten.
- Onderzoek het ombuigingsvermogen van incidentele activiteiten naar borging/ structurele taken in de vroegsignalering en korte interventies
- Onderzoek financieringsbronnen (Rijksoverheid, gemeenten, zorgverzekeraars) voor het kunnen voeren van protocollen.
- Motiveren van huisartsen werkt hetzelfde als bij patiënten (Prochaska en Di-Clemente).
- Plan bij scholingsactiviteiten tijd en activiteiten in voor agendasetting, casuïstiek, klachtenpatronen die een signaalfunctie hebben, rollenspel en interactie van 'vroegsignalering alcoholproblemen', en preventie in algemene zin bij huisartsen.

- Wat is een werkbaar model om de huisarts wel daadwerkelijk te ontlasten?
- Welke rol kan de POH (ggz) hierin spelen?
- Ondersteuning door verslavingsconsulent kan de huisarts/POH veel tijd opleveren. Hiervoor is aanwezigheid in praktijk belangrijk; zorgt voor inbedding en borging.
- Een enthousiaste huisarts helpt bij het openen van deuren. Alcoholscreening (5-shot) zou standaard meegenomen moeten worden bij de intake.
- Bij vroegsignalering denken zorgverleners snel aan de behandeling van verslaafden. Definieer dus goed over welke doelgroep men het heeft (....maar wees er op voorbereid, vaak de ingang!).
- Betrek waar mogelijk de verslavingsarts bij het aanbod.
- Verloskundigen zijn belangrijke en enthousiast voor activiteiten van vroegsignalering en korte interventies van overmatig alcoholgebruik.
- Herinnering aan vroegsignalering via sms, e-mail berichtjes, herhaald scholingsaanbod, melding op congressen, aandacht in vakliteratuur, etc.
- 5-Shot inbouwen in HIS/e-verkeer huisarts.
- Naast trainingen is het te adviseren om telefonische casuïstiekbesprekingen. Het denken in termen van preventie en niet in stoornis moet nog doordringen. Alcohol wordt vaak nog niet gezien als probleem.
- Stimuleringsmaatregelen vanuit zorgverzekeraars werken positief om huisartsen/ POH's alcohol verder uit te vragen.
- Samenwerking met gezondheidscentra verhoogt naamsbekendheid.

Praktijkvoorbeelden en producten

In de zes projecten is veel ervaring opgedaan met vroegsignalering en kortdurende interventies bij huisartsen en andere eerstelijns zorgverleners zoals praktijkondersteuners, verloskundigen, eerstelijns psychologen en algemeen maatschappelijk werk. Organisaties die **zelf aan de slag** willen met dit onderwerp, kunnen gebruik maken van de ontwikkelde producten en lering trekken uit de opgedane ervaringen. Hieronder een kort overzicht van de projecten en de producten. Voor meer informatie kunt u terecht bij de genoemde organisaties en contactpersonen.

Stichting OOGG (Gelderse Vallei / Rivierenland) in samenwerking met Iriszorg: Alert op alcohol met een eerstelijns aanbod op maat.

- **Doelen:** Verkrijgen van inzicht in de ondersteuningsvraag van huisartsen en verloskundigen bij het signaleren van alcoholproblemen, het bespreekbaar kunnen maken van alcohol en het verwijzen naar verder hulpaanbod. Tevens verbetering van kennis en vaardigheden op het gebied van vroegsignalering en bespreken van alcoholproblemen.
- **Activiteiten:** Behoeftenonderzoek, trainingsavonden voor huisartsen, verloskundigen en JGZ-verpleegkundigen.
- **Resultaten:** De samenwerking met verslavingszorg sterk verbeterd. Er wordt meer en beter gecommuniceerd over aanpak van verslavingsproblemen en verwijzingsmogelijkheden. Er kan nog niet gezegd worden of het aantal vroegsignaleringen en korte interventies is toegenomen.
- **Producten:** Scholing voor huisartsen, praktijkondersteuners, verloskundigen en multidisciplinaire groepen:
  - Scholing op maat
  - Verdiepende scholing 'motiverende gespreksvoering bij alcoholgebruik' voor verloskundigen
  - Terug te vinden op [aanbod van IrisZorg](#).
- **Contactpersoon:** Bianca Looise, ROS Stichting OOGG: b.looise@oogg.nl

GGD Rotterdam-Rijnmond in samenwerking met o.a. Zorgimpuls en LHV huisartsenkring: Pilot vroegsignalering en behandelen van probleemdrinken in Rotterdamse eerstelijnszorg

- **Doelen:** Toename van het aantal patiënten dat na signalering van problematisch alcoholgebruik een kortdurende interventie of verwijzing ontvangt.
- **Activiteiten:** Scholing van huisartsen en praktijkmedewerkers.
- **Resultaten:** De scholing zorgde voor een toename van bewustwording voor de problematiek. Ook is er nieuwe kennis opgedaan en vaardigheden en attitudes zijn verbeterd. Vroegsignalering van beginnende problematiek (in tegenstelling tot alcoholafhankelijkheid) en motivering bleek nog wel ingewikkeld en heeft bij de meeste praktijken niet

plaatsgevonden. Een deel van de praktijken heeft POH GGZ ingezet bij vroegsignalering en korte interventies. Project heeft zicht gegeven op belangrijke bevorderende en belemmerende factoren. Cijfers over een toename in signalering, behandeling en/of verwijzing van problematische drinkers ontbreken.

→ **producten:**

- [Factsheet Herkennen van problematisch alcoholgebruik in de Rotterdamse huisartsenpraktijk](#)
- [Overzicht websites en instellingen voor 'Problematisch alcoholgebruik'](#)

→ **Contactpersoon:** Tine de Hoop, GGD Rotterdam: dehoopt@ggd.rotterdam.nl

Mondriaan & GGZ Noord- en Midden-Limburg in samenwerking met o.a. Fast en Beyaert: Preventieprogramma Vroegsignalering Problematisch Alcoholgebruik.

→ **Doelen:** Deskundigheidsbevordering professionals die werkzaam zijn binnen (eerstelijns) gezondheidszorginstellingen, in het vroegtijdig herkennen en bespreekbaar maken van alcoholmisbruik.

→ **Activiteiten:** scholing/ training, voorlichtingsmateriaal, consultatie aanbod, en deelname artsenopleiding

→ **Resultaten:** Aantoonbare toename van kennis over alcohol en alcoholproblematiek. Gebleken is dat het praktijkondersteunend personeel bij lagere alcoholconsumpties al adviseert, dan de huisarts. Het aantal consultaties richting verslavingszorginstellingen is sterk toegenomen. Professionals gaven aan het prettig te vinden om meer handvatten aangereikt te krijgen om het probleemgebruik aan te pakken. Verder blijkt dat de beroepsgroep huisartsen een positievere attitude bezit t.a.v. het signaleren van alcoholproblemen dan andere onderzochte beroepsgroepen. Uit deze evaluatie blijkt dat kennis, vaardigheden en attitude t.a.v. vroegsignalering een positieve ontwikkeling doormaken als men deskundigheidsbevordering volgt.

→ **Producten:**

- Draaiboek en cursistenmap Training Motiverende gesprekstechnieken

– Draaiboek en powerpoint presentatie voor incompay deskundigheidsbevordering (DKB).

– Folder voor huisartsen en andere eerstelijnszorgverleners

– Poster voor wachtkamer

– Powerpoint presentatie voor rechtstreekse doelgroep, huisartsen en andere eerstelijnszorgverleners

– Screeningsmethode

– www.alcoholindepaktijk.nl

– www.nuchteroveralcohol.nl

→ **Contactpersoon:** Arthur Kleisterlee, Mondriaan & GGZ Noord- en Midden Limburg: A.Kleisterlee@mondriaan.eu

GGD Hollands Midden in samenwerking met Brijder: Alcoholproblematiek volwassenen: vroeg screenen, juist taxeren, adequaat begeleiden of verwijzen.

→ **Doelen:** Aanbieden, uitvoeren en implementeren van een pakket “vroegsignaleren alcoholproblematiek volwassenen” voor Algemeen Maatschappelijk Werk (AMW) en Eerstelijns Psychologen (ELP).

→ **Activiteiten:** Scholing van AMW en ELP en beschikbaar stellen van instrumentaria voor vroegsignalering.

→ **Resultaten:** De deskundigheidsbevordering heeft een grote bijdrage geleverd aan het bespreekbaar kunnen en durven maken van dit onderwerp. Het werken met een protocol wordt erg gewaardeerd. Scholing van ELP heeft ertoe geleid dat de meerderheid van ELP-ers nu bekend is met de NHG-Standaard en dat driekwart na de deskundigheidsbevordering aangeeft meer aan vroegsignalering te gaan doen. Zowel AMW als ELP vond de deskundigheidsbevordering nuttig en noodzakelijk en heeft de kennis opgehoogd.

→ **Producten:**

- Protocol Vroegsignalering risicovol alcoholgebruik volwassenen
- Deskundigheidsbevordering Algemeen Maatschappelijk Werk
- Deskundigheidsbevordering Eerstelijnspsychologen
- Screeningsinstrument AMW

→ **Contactpersoon:** Aafke van Rhijn, GGD Hollands Midden: avanrhijn@ggdhm.nl

Jellinek/ Arkin Amsterdam in samenwerking met GGD en Stichting eerstelijns: Vroegsignalering alcohol in multidisciplinaire teams van een gezondheidscentrum

→ **Doelen:** Ontwikkeling van een draaiboek voor vroegsignalering alcoholgebruik voor eerstelijns zorg en welzijnsaanbieders in gezondheidscentra

→ **Activiteiten:** Training voor multidisciplinaire teams.

→ **Resultaten:** Na de pilot is er een toename te zien in het signaleren en bespreekbaar maken van alcoholgebruik. Bij de intake wordt er vaker naar gevraagd, en de 5-shottest is vaker toegepast. Ook worden patiënten vaker aangesproken op hun alcoholgebruik en er wordt vaker psycho-educatie gegeven. Patiënten worden eerder verwezen naar de verslavingszorg. In een van de regio's zijn POH middelen ingezet die voor de borging zorgt. Samenwerking met verslavingszorg is verbeterd; er zijn nu kortere lijnen met de verslavingszorginstellingen.

→ **Producten:**

- Factsheet over preventie van overmatig alcohol gebruik vanuit de eerste lijn: [Alcohol \(g\)een probleem](#)
- Draaiboek Vroegsignalering
- Speciale webpage voor verwijzers met beschrijving van de korte interventies: www.jellinek.nl/verwijzers

→ **Contactpersoon:** Lidwien Schweitzer, Projectleider GGZ en 1e lijn Arkin: lidwien.schweitzer@arkin.nl

Eerstelijns Advies Noord Nederland (ELANN) in samenwerking met VNN en GGD: Alcoholproblematiek in de provincie Groningen – vroegsignalering in de eerstelijns

→ **Doelen:** Bevordering van vroegsignalering van alcoholmisbruik door eerstelijns zorgprofessionals. Subdoel was het verkrijgen van een overzicht van de interventies die in de regio al bestaan, zodat hierop kan worden aangesloten en er synergie wordt bewerkstelligd.

→ **Activiteiten:** Scholing, ontwikkeling van sociale kaarten, factsheets voor huisartsen en POH GGZ en JGZ teams, enquête over dienstverlening en

beeldvorming VNN, overleg over opname scholing vroegsignalering in onderwijsprogramma.

→ **Resultaten:** De scholing leidde tot een grotere bewustwording voor deze problematiek en praktische handvatten voor uitvoering. Het aanbod van korte interventies door de VNN was wel afdoende maar bleek onvoldoende bekend bij deelnemende zorgverleners. Scholing en ontwikkelde producten hebben dit inzicht sterk verbeterd. De scholing zal door VNN worden opgenomen in hun reguliere aanbod voor verwijzers. Samenwerking tussen verwijzers/ eerstelijns zorgverleners en de verslavingszorg heeft plaatsgevonden en is verbeterd door behoeften discussies tussen verwijzers en VNN.

→ **Producten:**

- Training motiverende gesprekstechnieken en vroegsignalering
- Inventarisatie probleemgebieden en interventies
- Sociale kaart vroegsignalering alcohol in Groningen
- Factsheet Groningen; Factsheet Spreekuurlocaties VNN Groningen; [factsheet Herkennen van problematisch alcoholgebruik bij patiënten in de Groningse huisartsenpraktijk](#)
- Attentiekkaartje

→ **Contactpersoon:** Roelinda Bos: r.bos@elann.nl

Meer informatie

Naast de informatie uit de pilotprojecten is informatie over vroegsignalering en kortdurende interventies te vinden via de website van het PVA www.vroegsignaleringalcohol.nl

Voor vragen over het deelproject eerstelijns en public health kunt u terecht bij een van de twee projectleiders:

Ton Drenthen, NHG:
t.drenthen@nhg.org

Miranda Laurant, IQ healthcare UMC Radboud:
m.laurant@iq.umcn.nl